

MUTLU ÖZGEN, *Anşa Bacılı Folkloru Acısu*. İstanbul: Libra Yayıncılık, 2019

Tuğba AYDOĞAN**

Mutlu Özgen'in *Anşa Bacı Folkloru Acısu* "Göge Hâkim, Gönüle Hâkim, Devlete Hâkim Yer" adlı kitabının ve ilk baskısı 2019 yılında Libra Kitapçılık ve Yayıncılık tarafından hazırlanmıştır. Kitabın ön ve arka kapak tasarımında Sıraç Belgeseli'nden alınan iki fotoğrafa yer verilmiştir. Anşa Bacılı folkloru, önsöz ve girişin ardından on bölümde detaylı bir şekilde ele alınmış; sonuç, ekler, kaynakça ve dizin ile beraber 370 sayfalık Türk Halkbilimi için oldukça önemli bir kaynak meydana getirilmiştir.

Yazarın önsözde belirttiği üzere bu çalışma, Aleviliğe ait inanç ve uygulamaların araştırılmasından ziyade Anşa Bacılıların hayatını şekillendiren halk kültürü unsurlarını içeren bir köy monografisidir. Çalışmanın temel amacı ise Tokat'ın Zile ilçesine bağlı Acısu köyü özelinde Anşa Bacılı toplulukların halk kültürü unsurlarında devam eden direnç ve değişim alanlarını tespit etmek, bunları gelecek kuşaklara aktararak unutulup yok olmasının önüne geçmektir. Söz konusu değişimler kültürün her alanında aynı anda ve aynı miktarda olmayıp özellikle "atalar kültürü" inancının bu değişimde denetleyici unsur olarak aktif rol oynadığı görülmektedir (Özgen, 2019: 13, 295).

Anşa Bacılılar, Hubyar Ocağı'na bağlı Sıraç Alevi topluluğu içinde yer almaktadır. İsmi Acısu köyünde yaşamış olan Anşa Bacı adındaki karizmatik liderden alır. Anşa Bacılılar 19. yüzyılın ilk yarısında Sünnileştikleri gerekçesiyle Hubyar Ocağı'ndan ayrılarak kendilerini bağımsız bir ocak ilan etmişlerdir. Bu olaydan sonra Sıraç Alevi topluluğu, Hubyarlılar ve Anşa Bacılılar olmak üzere iki kola ayrılmıştır (Selçuk, 2012: 170). Araştırmacılar, ilk dönemlerde Anşa Bacılıların dışa kapalı ketum yapısının bir sonucu olarak bu topluluktan "Sıraç" olarak bahsetmişler ve bu şekilde adlandırılmalarına sebep olmuşlardır.

Anşa Bacılılardan ilk kez 1991 yılında Kemal Cebecik tarafından hazırlanan "Sarıköy Köyü Folkloru" adlı yüksek lisans tezinde bahsedilmiştir. Kemal Cebecik'in çalışmalarını Ali Kenanoğlu, Cenksu Üçer ve Orhan Yılmaz'ın çalışmaları takip etmiş, 2010 yılında bu konu müstakil olarak Ali Selçuk tarafından çalışılmıştır. Bu durum beraberinde Anşa Bacılıların halk kültürüyle ilgili çalışmaların eksikliğini or-

* Geliş Tarihi: 02.03.2020, Kabul Tarihi: 07.05.2020. DOI: 10.34189/hbv.94.012

** Doktora Öğrencisi. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı ABD-Çanakkale. xtbx88@gmail.com. ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1169-6245>.

taya çıkarmış, bu eksikliği gidermeye yönelik ilk somut adımlar 2016 yılında “Sıraç Belgeseli” ve “Anşa Bacılı Folkloru / Acısu” isimli çalışmalar ile atılmıştır (Özgen, 2019: 28-29).

Kitabın birinci bölümünde, köyün tarihi ve coğrafi çevresiyle birlikte Veli Baba ve Anşa Bacı özelinde Anşa Bacıların kimler olduğuna değinilmiştir. Bilgilere göre, Anşa Bacılı diğer adıyla Kurtoğlu Ocağı'nın kurucusu Anşa Bacı'nın eşi Veli Baba'dır. Babası, Hubyar dedelerinden Hacı Efendi'ye hizmet eden Kurt Hasan'dır. Hacı Efendi, Hubyar yolunun simgesi olan kara kaplı bıçağı Kurt Hasan'a vererek, “Bir gün bu bıçağın sahibi gelir senden ister” der ve Kurt Hasan Hubyar yolundan olacağının ilk işaretini alır. Kurt Hasan'ın ölümüyle yetim kalan Veli Baba yol ve erkânı Bektaş Sofu'dan öğrenerek İç Anadolu'daki Alevi-Aşiret-Sıraç topluluklarının lideri olur. Rivayete göre, onun bu yükselişinden rahatsız olan kimseler ona iftira atar; fakat o, mahkemede gösterdiği kerametlerle kadıyı bile şaşkına çevirerek serbest kalır. 63 yaşında vefat eden Veli Baba'nın türbesi Acısu Köyü'ndedir. Kurtoğlu Ocağı daha yaygın ismiyle Anşa Bacılı Ocağı ismini Veli Baba'nın eşi Anşa Bacı'dan almaktadır. Veli Baba'nın ölümünün ardından aşiretin lideri olan Anşa Bacı, Alevilik tarihi açısından oldukça önemli bir isimdir. O, Veli Baba'nın temellerini attığı bozulmamış Hubyar yolunu devam ettiren bir kadın şeyhtir. Hubyar Ocağı mensubu toplulukların büyük kısmının siyasi ve dini lideri haline gelen Anşa Bacı, Osmanlı Devleti ile iyi ilişkiler kurabilmek adına geleneklerinden, inançlarından ve ibadet şekillerinden ödün veren Hubyar dedelerine tabi olmadığı için bozguncu olarak nitelendirilmiş, Kızılbaşlık propagandası yapmakla suçlandığı için Rakka'ya sürgüne gönderilmiştir. Üç yıllık sürgünün ardından daha da güçlenerek ocağın kurumsallaşmasını sağlamış ve 1874 yılında vefat etmiştir (Özgen, 2019: 40-42). Bu bilgiler ışığında Anşa Bacı'nın Alevi toplulukları için önemi, Sıraç toplulukların Sünnileşmesine karşı gösterdiği tavır ve direnç sebebiyle kazandığı siyasi liderlik vasfına bağlanabilir. Ayrıca bu denli güçlü bir liderin kadın olması, topluluğun kadına verdiği değerin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

İkinci bölümde, Acısu köyünün beşeri durumu, idari ve siyasi yapısı, ortak malları, ekonomik yapısı ve köydeki teknolojik yenilikler ile ilgili bilgiler verilmiştir. Tarım ve hayvancılığın şekillendirdiği ekonomik hayatın, değişimin öz korunarak gerçekleştiği kültürel alanların başında geldiği görülmektedir.

Kitapta folklor boyutuna “İnançlar” adını taşıyan üçüncü bölüm ile giriş yapılmış, Acısu halkının kült haline gelen inanç sistemleri uygulamaları ile beraber açıklanmıştır. Doğa ve evliya kültleri harmanlanarak halk inancının bu iki kült etrafında şekillenmesine sebep olmuştur. Dağ, tepe ve kayaların yani köydeki her yükseltinin tepesinde bir evliya mezarı olduğuna inanılmaktadır. Bu sisteme göre inanç uygulamaları, doğa ve onun ayağına gitmek zorunda olan insanın ilişkisi üzerine kurulmuştur. İnsan doğadan ihtiyacı kadarını almalı, onu tahrip ve talan etmemelidir (Özgen, 2019: 63). Anşa Bacılı anlayışına göre insan ve doğa aynı özden gelen tek bir vücut-

tur. Doğadaki her unsura saygı ve onlara kutsallık atfedilmesi de bu teklilik inancından gelmektedir. İnsan gibi diğer mahlûkatın da rızkı olduğuna inanıldığı için her eylemde varlıkların rızasını almak gerektiği düşünülmektedir.

“Ziyaret ritüelleri aracılığıyla başta atalar kültü olmak üzere dağ, ağaç, ateş, su kültü ile irtibata geçilmekte ve adı geçen kültürler Anşa Bacılıların yaşamlarının bir parçası olmaya devam etmektedir” (Özgen, 2019: 302).

“Törenler” başlığını taşıyan dördüncü bölümde ise, Acısu köyündeki geçiş dönemi inanç ve uygulamalarına yer verilmiştir. Bu dönemler; doğum, sünnet, askere uğurlama, evlenme ve ölüm olarak ele alınmış her bölüm kendi içerisinde çeşitli alt başlıklara ayrılarak kaynak kişilerin ifadelerine yer verilmiştir. Söz konusu dönem gelenek ve uygulamaların günümüzde de varlığını devam ettirdiği, bunları gerçekleştirmeyen kişilerin düşkün (halk tarafından dışlanan, kimsenin konuşmadığı kişi) olarak nitelendirildiği görülmektedir. Kitabın en hacimli bölümü olarak özellik doğum, evlenme ve ölüm gelenekleri üzerinde durulmuş, kolektif ruhun köy hayatı üzerindeki yansımalarına yer verilmiştir.

Acısu Köyü geçiş dönemlerinde tespit edilen en önemli direnç noktalarından biri olan evlilik, genellikle endogami şeklinde yapılmaktadır. İç evlilik ile hem topluluğun yapısı hem de direnç noktaları korunmaktadır. Endogami kadar yaygın bir diğer evlilik biçimi olan kaçma-kaçırmada önemli husus, kızın kime kaçtığıdır. Anşa Bacılı birine kaçılmışsa bu bir endogami kabul edilmektedir. Boşanma ve aldatmaya getirilen yasaklar ile aile kurumu koruma altına alınmıştır. Geçiş dönemlerine ait bir diğer direnç odaklı uygulama alanı da ölüm ritüelleridir. Ölen kimsenin cenazesi mutlaka Anşa Bacılı toprağına (sadece Acısu köyü değil Zile’deki 19 köy de Anşa Bacılı toprağı olarak nitelendirilir) defnedilmeli, özü bu toprakla buluşmalıdır (Özgen, 2019: 301-302).

“Giyim-kuşam (örtünme), süslenme” adındaki beşinci bölümde Anşa Bacılıların geleneksel giyim kuşamları, değişim ve direnç yönleriyle birlikte sunulmuştur. Yörede, Anşa Bacılıların “ayıp örten” adını verdikleri elbiselerini kendileri üreten ve diken bir topluluk olduğu bilinmektedir (Özgen, 2019: 168). Kaynak kişilerin ifadelerindeki Anşa Bacılıların geleneksel kıyafetleri; erkek ve kadın kıyafetleri, bu kıyafetleri oluşturan paçaların isimleri ve işlevleri ile birlikte açıklanmıştır. Acısu köyünde özün korunarak değişimin yaşandığı bir başka alan olan geleneksel kıyafetlerin, güncelliğini kadın kıyafetleri üzerinden koruduğu görülmektedir. Öyledir ki Anşa Bacılı kadınları evlenirken giydikleri gelinlikleri ve ölünce giydikleri kefen haricinde üzerlerinde hep bu kıyafeti taşımaktadırlar.

“Kadın geleneği aktarıcısı, yaşatıcısı ve koruyucusu olarak karşımıza çıkmaktadır. Başka bir ifade ile geleneğin aktarımı, kıyafet üzerinden gerçekleşmektedir. Anadan kıza miras olarak aktarılan sayalar ile onların üzerine işlenen motifler, kadın kıyafetlerinin güncelliğini korumasındaki en büyük etkenlerden biri olarak karşımıza

çıkılmaktadır” (Özgen, 2019: 299).

Kitabın altıncı bölümü olan “Acısu Köyü’nde Beslenme Alışkanlıkları”na değinilmeden önce Türk halk kültüründe halk mutfağı ve beslenme gelenekleri kısaca açıklanmış, böylelikle köyün beslenme alışkanlıklarını şekillendiren unsurlar belirtilmiştir (Özgen, 2019: 185). Köyde en çok tüketilen hayvansal ve tarımsal gıdalar belirtilerek Anşa Bacılı mutfağını oluşturan temel yemekler ve bu yemeklerin yapıları açıklanmıştır. Köyde değişimin, direnç noktaları korunarak gerçekleştirildiği bir başka alan da “mutfak kültürü”dür.

“Değişim kabukta gerçekleşmiş, öz ise aynı kalmıştır. Yemekler artık tek bir kapta değil, ayrı ayrı tabaklarda yenilse de yer sofrasının yerini masa ve sandalye alsa da yemekler çelik, teflon ya da granit tencerelerde kaynasa da Acı köyünde yemeklerin içeriği, tadı, taşıdığı anlam aynı kalmıştır. Geçmişte dam evlerin mutfağında iç yağ ve kuyruk yağı ile pişen yemekler günümüzde çelik, teflon ya da granit tencerelerde pişirmeye devam etmektedir” (Özgen, 2019: 297-298).

“Barınma ve Konut” adındaki yedinci bölümde, Veli Baba – Anşa Bacı Tarihi Cem Evi, Kurban Evi ve Veli Baba – Anşa Bacı Türbesi ile dini mimariye ek olarak köydeki sivil mimari ile ilgili bilgilere de yer verilmiştir.

“El Sanatları” adını taşıyan sekizinci bölümde, Acısu köyünde kadınların geliştirdiği işlecilik ve dokumacılık ile erkeklerin geliştirdiği ağaç ve taş işçiliği sanatları hakkında bilgilere yer verilmiştir. Gelenek muhafaza edilerek değişimin yaşandığı bu alanda, evlerdeki yaşam kalitesi değişse de el tezgâhı dokumalarından vazgeçilmediği görülmektedir.

“Halk Bilgisi” adındaki dokuzuncu bölüm kendi içinde; halk takvimi, halk meteorolojisi, halk hekimliği, halk botaniği, halk baytarlığı, halk ölçüsü gibi alt başlıklara ayrılmıştır. Bunlar, halk bilgisinin tecrübeye dayalı ihtisas alanlarıdır. Köyde, gündelik yaşam miladi takvime göre, hayvancılık ve tarım ile ilgili uygulamalar ise baba hesabının takvimine göre planlanmaktadır. Benzer durum halk hekimliği ve halk baytarlığı uygulamalarında da görülmekte, herhangi bir sağlık sorununda gelenekten gelen bilgi ve tecrübelerden yararlanılmaktadır.

Kitabın son bölümü olan onuncu bölümde “Halk Edebiyatı”; atasözleri, deyimler, bilmeceler, maniler, ninniler, tekerlemeler, andlar, menkıbeler, kargışlar ve çocuk oyunları bölümlerinden oluşmaktadır. Çocuk oyunları da kendi içinde, geçmişte oynanan çocuk oyunları, günümüzde oynanan çocuk oyunları ve tabu sayıldığı için oynanmayan çocuk oyunları olarak üç bölümde incelenmiştir. Özellikle bazı oyunlar esnasında giyilen geleneksel kostümler, bir diğer direnç noktası olarak değerlendirilebilir.

Mutlu Özgen’in oldukça titiz bir araştırma ve saha çalışması sonucu meydana getirdiği doktora tezinden yararlanılarak oluşturulan kitapta, yaş ortalaması 55 olan 37 farklı kaynak kişiden 197 görüşme sonucu elde edilen metinlerde, Acısu köyü öze-

linde Anşa Bacılı toplulukların özellikle gündelik hayatları, kültürel unsurları ve bu unsurların uygulama alanlarına ait her türlü bilgi mevcuttur. Bu sebeple, özellikle Anşa Bacılı, Sıraç hatta Alevi toplulukları ile ilgili yapılacak çalışmalar için önemli bir bilimsel kaynak niteliği taşımaktadır.

Kaynak kişilerden verilen metin örnekleriyle, her aşamada Anşa Bacılıların bilgisine başvurulduğu gözden kaçmamaktadır. Ketum yapılarıyla bilinen dışa kapalı bir topluluktan özellikle inanç alanında bu denli detaylı bilgilerin elde edilmesi çalışmayı mühim kılmaktadır. Yazar, çalışmada etik kaygıların ön planda tutulduğunu, bu sebeple kitap baskıya girmeden önce Anşa Bacılıların ileri gelenleri tarafından okunarak onayları alındığını özellikle belirtmektedir.

Yazıya son verirken eserin bol okurlu olmasıyla birlikte Türk halk bilimine faydalı olmasını temenni eder, sözlerimi Sıraçların düstur edindikleri nasihatleriyle bitirmek isterim;

“Döktüğünü kaldır,
Ağlattığımı güldür,
Yıktığımı yap,
Darda yalan söyleme!”

Kaynakça

Özgen, Mutlu. (2019). *Anşa Bacılı Folkloru Acısı “Göge Hâkim, Gönüle Hâkim, Devlete Hâkim Yer”*. İstanbul: Libra Kitapçılık ve Yayıncılık.

Selçuk, Ali. (2012). “Merkezi Kurumsal Otoritenin Ötekileştirdiği Bir Topluluk: Anşa Bacılılar”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 169-186.

EKLER

Ek: 1

Ek: 2

Ek: 3

Ek: 4

